

Taktikák és etikák

VISSZHANG - XLVI. évfolyam 2. szám, 2002. január 11.

Már annak idején sem értettem egyet az általam szeretve tisztelt Esterházy Péternek a damaszkuszi úton való tolakodásról szóló tézisével: Saulus/Paulus esetével ellentétben mai magyar megtérőink üldözőből üldözővé tértek át, a különbség csupán annyi, hogy addig a marxizmus-leninizmus ideológiai ítéletvégrehajtói pozíciójából, manapság meg keresztény-nemzeti frazeológiával üldözik az üldözendőket. Ezekkel összemosni Heller Ágnes marxtalánító munkáját akkor is megengedhetetlen, ha a Kiss Viktor kritikájában kifogásolt megoldást, a hajdani mérvadó marxi idézetek egyszerű elhagyását magam sem tartom a legszerencsésebb eljárásnak (Kiss Viktor: A reneszánsz ember kétszer, ÉS, január 4.). Történelmi leckeként fiúknak és lányoknak talán meg kell magyarázni, hogy mi volt a Marx- (opportunistábbak esetében Lenin-) idézetek szerepe a rendszerváltást megelőző, a marxista konfessziókényszerszerű természetesen tekintő időkben.

1. A taktikai. A marxista filozófiához tematikusan vagy világnézetileg nem vagy alig kapcsolódó írások esetében a kötelező "vörös farok", az oda egyáltalán nem klappoló "klasszikus" idézet mindenki által megmosolygott rituális teljesítése. E téren a legzseniálisabb Altrichter Ferenc barátunk volt, aki episztemológiai írásaiban a legszigorúbb analitikus filozófiai módszert alkalmazta, majd az antimarxista minősítést megelőzendő valami bődületes baromságot idézett a "klasszikusok" ismeretelméleti delíriumaiból, avagy a mondjuk észleléseleméleti tárgyhoz végképp nem kapcsolódó citátumot a kommunizmus világtörténelmi fölényéről.

Vidrányi Katalin barátnőm hithű katolikus volt, aki Marx vagy más ateista filozófus nevét pozitíve sohasem idézte volna. Ám a szocializmus szóhoz (amit a "létező" kapcsán én nem írtam volna le pozitív konnotációkkal) semmiféle averziót nem fűzött, így krisztológiai értekezése végén valami "vörös farok" mindig megjelent, hisz Jézus Krisztust nevezték már az első sans-culotte-nak, az igazi kommunizmus képviselőjének is...

Mivel magam 12 éves korom óta, midőn odahagytam a katolikus anyaszentegyházat, komolyabb konverzióra nem kényszerültem, megkerestem azon Marx-idézeteket, melyek megfeleltek a radikális aufklérista/szabadgondolkodó szellemiségnek: a fiatal Marx kellő számban szolgált ilyenekkel. Utoljára 1984-ben, a Trón, az oltár és a emberi jogok című kötetemben éltem a kötelező idézettechnikával, ám az ott citált Marx-szöveggel (A góthai program kritikájából) ma éppúgy egyetértek, mint anno: "A társadalom szabadsága az állam szabadságának korlátozását jelenti."

A taktikai marxizálásnál - melynek elhagyása nem etikai kérdés - fontosabb azok meg- vagy kitérésének erkölcsi elemzése, akik tényleg marxisták voltak. Az 1973-ban "antimarxizmus" miatt kirúgott filozófusok (Bence György és Kis János, Heller Ágnes és Márkus György, valamint Vajda Mihály) nem-ortodox marxizmusuk miatt váltak - hogy a korabeli párthatározatot idézzem - "alkalmatlanná" akadémiai kutatói állásukra.

2. Az etikai. A fent felsoroltak esetében (intellektuálisan akár meggyőzően, akár a recenzens szempontjából nem kellő hitelességgel hagyták el megelőző "marxista hitüket") nemigen méltányos ugyanazt a morális mércét alkalmazni, mint azokra, akik 1989 végéig a "létező szocializmus" ideológiai kiszolgálói, a párthatározatok bértollnokai vagy könyörtelen végrehajtói voltak. S akiknek nagy része, ha Kiss Viktor venné a fáradságot, hogy ne csak A reneszánsz ember talán nem túl szerencsés marxtalánításán háborogjon, láthatná: manapság nem "liberális médiaértelmiség", hanem az új "McCarthyizmus" hazai harcosa, a "liberálbolsevik" vagy "balliberális" gondolkodók saulusi hevületű üldözője.

Amiért írógépet ragadtam, az éppen a "különbség tétessék" maximájának megszegése Kiss Viktor

részéről: úgy tesz, mintha a Lukács-tanítványok a rendszerváltásig az uralkodó pártideológia reprezentánsai lettek volna (holott állástalan fordítók vagy politikai emigránsok voltak), a rendszerváltás után pedig a szélsőjobb oldali antikommunista kampány élharcosai (holott emberjogi aktivistaként a mindenkor üldözöttek védelmezői). "Nem fordulunk szemben "véresszájúként" azokkal, akikkel néhány éve még egyetértettünk... Főleg, ha a kérdés, mint például a rendszerváltás után, amikor is azok, akikről Heller elpártolt, az uralkodó "ideológiák" és a hatalmi-politikai rendszer szemszögéből is "elnyomottá" váltak" - írja Kiss Viktor, és igaza van. A kérdésem csak az, hogy a Lukács-iskola mely képviselője vált "véresszájú" antimarxistává - hisz az általa idézettek is maximum nem meggyőző marxtanításról szólnak. S ha kicsit is tájékozott lenne a mai közéletben, akkor nem tudná nem észrevenni, hogy liberálisnak lenni legalább annyira "elnyomott" eszmeiség képviselőjét jelenti (ha nem még inkább), mint marxistának vagy szocialistának maradni. Az pedig egyszerű inszinuáció, hogy "Heller, Vajda, Bence, Kis és a többiek" számára nem 1968, Csehszlovákia "marxista" megszállása, hanem a rendszerváltás kínálta előnyök adták a motivációt "korábbi önmaguk" odahagyására. Leírni is szégyen (hát még letagadni!): tucatnyi egzisztenciális kockázatot jelentő aláírási akció, a magyarországi szamizdat másfél évtizede, az emigráltak számtalan közös és egyéni kötete igazolja, hogy a "szocialista világrendszer" szilárd fennállása idejéből datálódik a "marxista narratívával" való szakítás (a posztmodernhez pártolt Heller és Vajda esetében), a marxi gazdaságfilozófia kíméletlen kritikája (Márkus-Bence-Kis: Lehetséges-e...)

Kétségtelenül a világnézetet váltó filozófusnak olvasói számára is meggyőzően kell prezentálni hajdani filozófiai álláspontjának feladására készítő motívumait, s ha a kritikus nem így találja, az jogos tárgya lehet a kritikának. De erkölcsileg semmiképp sem elfogadható, ha életrajzilag vitathatatlan tényeket (az 1958-as kirúgás az egyetemről, az 1968-as tiltakozás a csehszlovákiai invázió ellen, az 1973-as Berufsverbot és szilencium) elhallgat, és a létező szocializmus kritikáját annak kiszolgálójává teszi meg, majd a rendszerváltás haszonélvezőjévé: "akinek előnyös a vallással való kacérkodás, a humanista moralizálás, az "emberarcú kapitalizmus" létét alapnak és célnak elfogadó "liberális médiasztárság"" [kiemelés tőlem - L. M.]. Nos én vagyok a legkevésbé kompetens annak megítélésére, hogy Heller vallásos fordulata (ha van ilyen) mennyire hiteles, ám azt biztos tudom, hogy manapság Magyarországon nem a sima vallásosság - pláne nem annak ótestamentumi variánsa - az igazán "előnyös", hanem a kiségyházak elleni hajtóvadászat, a hitetlenek morális megbélyegzése. Márpedig Heller ebben a kampányban nemcsak hogy soha nem vett részt, hanem minden "liberális médiasztár" megnyilvánulása éppen az ellenkező, emberi jogvédő jellegű. Ami meg a humanista moralizálást illeti, szó szerint ezzel vádolták harminc éve sztálinista feljelentői. Ha ez képviseli a kontinuitást, akkor én még mindig inkább a marxista múlt meg- (nem le-!) tagadását tudom elfogadni. Sok sikert kívánok azon fiatal gondolkodóknak, akik a XXI. század morális és politikai kihívásaira Marx filozófiájában vélik megtalálni a megoldást, ám több türelmet azok megértésében, akik a XX. század tapasztalatai alapján nem.